

SÖDRA NY KYRKOGRÅRD

Fastighetsbeteckning: Södra Ny kyrkby 1:2, 1:8

ALLMÄN BESKRIVNING OCH HISTORIK

Södra Ny kyrka ligger knappt en och en halv mil öster om Säffle. Socknen saknar tätort. Kyrkan med intilliggande Sjönebols gård har sedan medeltiden utgjort traktens centralpunkt och miljön kring kyrkan präglas av månghundraårig agrar verksamhet. Kyrkan ligger på en höjd, väl synlig i landskapet vid en väggkorsning där vägen mot Hög västerut korsar vägen mot Värmlandsbro norrut. I väster och söder gränsar kyrkogården till vägarna och jordbruksmark. I norr ligger en parkeringsplats och en före detta skola. I öster gränsar kyrkogården till jordbruksmark. Åt öster leder en allé fram till Sjönebols gård, som tidigare var socknens dominerande jordegendom.

Befolkningsutveckling i Södra Ny socken

1805: 720 invånare, 1863: 1204 invånare, 1885: 1003 invånare, 1900: 720 invånare, 1961: 331 invånare, 1995: 429 invånare

Gravskick och antal begravningar

På kyrkogården finns kistgravar och urngravar. Under de senaste åren har som mest sju gravsättningar skett per år på kyrkogården.

Kyrkogårdens historik

På platsen fanns tidigare en medeltida träkyrka. På en karta från 1698 finns den äldre kyrkan med, men ingen kyrkogård är markerad. Vid mitten av 1700-talet ersattes träkyrkan av den nuvarande vitputsade stenkyrkan. Den ursprungliga kyrkogården ligger väster och sydväst om kyrkan och är sannolikt medeltida. Berg i dagen norr och söder om kyrkan har förhindrat begravningar där.

Norr har också varit det väderstreck där man begravde självspillingar och andra som inte fick en kristen begravning. I Södra Ny berättas det om två makar som drunknade. Ryktet sade att de hade dränkt sig, varför de inte kunde få en kristen begravning. De begravdes norr om kyrkan en kväll. Kistorna bars över muren, eftersom självspillingar inte fick bäras genom grindarna. Det sägs att gravkullarna över makarna länge var synliga norr om kyrkan.

År 1820 tillkom ett område (delar av kvarter 1 och 3) norr om den äldre kyrkogården och året därpå uppfördes en vintergrav av timmer. I ett inventeringsprotokoll från 1829 beskrivs kyrkogården som skild från kyrkan av sockenvägen och planterad med träd.

År 1944 restaurerades kyrkogårdsmuren som då hade varit förfallen i många år. Samtidigt avsattes pengar för att genomföra fyllningsarbeten på kyrkogården. Trädgårdsarkitekt Samuel Kaldén ritade vissa förändringar för att få plats med fler gravplatser. Bland annat fylldes diken i kyrkogårdens ytterkanter igen och grusgångar förlängdes och lades om. Området närmast kyrkan där inga gravar finns gjordes i ordning och fick parkkaraktär. Björkar och begstall planerades på kyrkogården. 1952 togs området mellan kyrkogården och kyrkan, där sockenvägen tidigare hade gått, i bruk för begravningar.

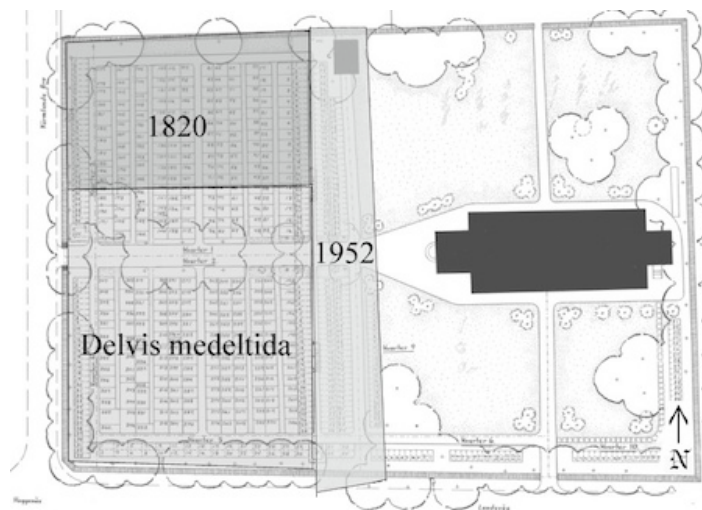
Fotografi taget från söder. Sedan fotot togs har muren lagts om och grinden bytts ut. Fotograf och tidpunkt okänt. Foto Riksantikvarieämbetet.

Kyrkan och kyrkogården från sydväst. Inga gravstenar syns. Fotograf Helge Kjellin. Foto Riksantikvarieämbetet.

KYRKOGRÅRDEN IDAG

Kyrkogården har en rektangulär form i östvästlig sträckning. Kyrkan står på kyrkogårdens östra och högst belägna del. Marken sluttar något västerut, men planar ut på den västra delen där gravplatserna finns. Ett fåtal gravvårdar finns i kyrkogårdens sydöstra hörn, där berg i dagen annars har hindrat kistbegravningar. Gravvårdarnas framsidor vetter åt både öster och väster och gravraderna är inte helt raka på alla ställen.

Kyrkogården omgärdas av en sten- och stödmur. Häck och buskar växer längs muren på kyrkogårdens sydöstra del. Det finns fem ingångar till kyrkogården, varav främst två är i bruk idag. En ingång finns i den västra muren och en grusgång och siktlinje leder upp mot kyrkans entré. Järngrindarna är svartmålade och grindstolparna är murade av huggen granit. Från parkeringsplatsen i norr finns också en ingång, utan grindar. Ytterligare en öppning i muren finns från parkeringsplatsen, alldeles öster om bårhuset. Den används för kyrkogårdens personal. Från den före detta skolan norr om kyrkan finns en ingång med en äldre grind i smidesjärn. Tidigare ledde en grusgång härifrån ner till kyrkan, men den är numera igenlagd med gräsmatta. Ytterligare en ingång finns från landsvägen i sydost, men här finns inga parkeringsmöjligheter varför ingången sällan används. Grind och grindstolpar är likadant utformade här som i väster. Grinden har ersatt en tidigare enkelgrind i smidesjärn, likadan som den som finns kvar i ingången norr om kyrkan.

Kyrkogårdens grusgångar är raka och rätvinkliga. Några gångar tar slut mitt inne i kvarteren. Plattgångar finns inne i kvarteren och runt kyrkan. Gravhäckar, järnstaket och stenramar har tagits bort under åren, vilket ger kvarter med stora sammanhängande gräsytor. På kyrkogårdens äldre delar finns ett femtiotal grusgravar och några få gravvårdar med järnstaket.

Del av kyrkogården. Foto taget från nordväst.

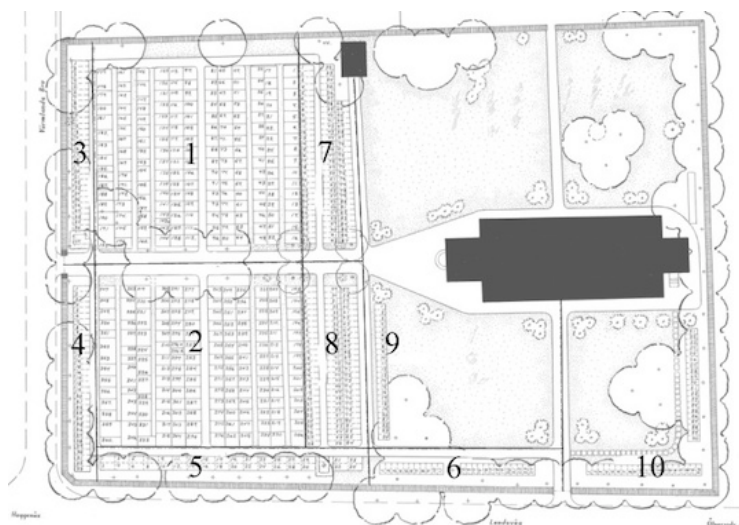

Ingång till kyrkogården från norr. Den leder från en numera privatägd tomt och används därför knappt.

Kvarter

Kyrkogården är indelad i 10 kvarter.

De två stora rektangulära gravområdena mitt på kyrkogården utgör kvartererna 1 och 2. Gravvårdarna är från 1800-talets mitt och fram till idag. Här finns exempel på olika gravstensmodeller som var vanliga kring förra sekelskiftet och tidigt 1900-tal. Några små, enkelt utformade gravvårdar från 1930-talet till 1960-talet finns kvar i det före detta allmänna gravkvarteret.

Kvartererna 3-6 ligger längs kyrkogårdsmuren i väster och söder. Inga gravar fanns där vid inventeringstillfället.

Kvartererna 7-9 tillkom på 1950-talet och ligger mellan kyrkan och kyrkogårdens äldre delar. Gravvårdarna från 1900-talets andra hälft är tidstypiskt utformade. I kvarter 8 står Lars-Erik Torphs gravsten från 1980-talet, med dekor föreställande en bil i ett skogslandskap, och med titeln ”rallyföraren”.

Kvarter 10 ligger i kyrkogårdens sydöstra hörn och här fanns vid inventeringen endast två grusgravar, tillkomna under 2000-talets första decennium.

Inskriptioner och titlar

På kyrkogårdens gravstenar finns relativt få titlar. Två inskriptioner sticker ut ur ett genusperspektiv. En kvinna har titeln handlanden på gravstenen, vilket sällan förekommer. På en gravsten från 1880-talet står det: "Här hvilar hustrun Christina Margareta Johansdotter från Wahle ... Dess make Kyrkovärden J.G. Johanson". Det var ovanligt att kvinnans namn skrevs överst på gravstenen vid denna tid, även om hon dog före sin make. Titeln rallyföraren på Lars-Erik Torphs gravvård från 1980-talet är också en av de mer ovanliga inskriptionerna.

Vegetation

På kyrkogården finns flera olika sorters träd. Längs västra och södra muren växer ask. Björk växer kring kyrkogården i norr, öster och söder. Några björkar och aspar finns inne på kyrkogården, liksom enstaka barrträd. Kastanjer bildar en öst-västlig allé från huvudingången till kyrkogården fram till den senaste utvidgningen. Vid en gravvård från 1800-talets första hälft växer två höga askar. Ursprungligen var fyra träd planterade kring gravvården. Inga kvarters- eller rygghäckar förekommer på kyrkogården som istället präglas av stora gräsytor.

Byggnader

Den murade, vitputsade kyrkan ligger i öster på kyrkogården. Den har ett rektangulärt långhus, rakt avslutat korparti, utbyggd sakristia i öster samt torn i väster. Huvudingången finns i väster. Långhusets mansardtak är skifferklätt. Samtliga fönster och dörrar är brunmålade. På den västra fasaden finns initialerna EGvE och UEG (för Erik Gustav von Echstedt och Ulrika Eleonora Gadde) samt året 1757.

Nordväst om kyrkan ligger ett före detta bårhus från 1919. Det har vitmålad locklistpanel och skiffertäckt mansardtak. Gavelnocken i söder kröns av ett kors. Byggnaden är typisk för byggnadstiden och utgör ett väsentligt inslag i kyrkogårdsmiljön.

Ett vitputsat pumphus från 1950-talet ligger i kyrkogårdens nordöstra hörn.

I norr utanför kyrkogården står en ekonomibyggnad från 1990-talet, som inrymmer verkstad och vaktmästarlokal. Den har faluröd träpanel med vitmålade detaljer. På andra sidan sockenvägen väster om kyrkan ligger ett före detta kyrkstall med faluröd träpanel. Byggnaden används numera som förråd.

I anslutning nordost om kyrkomiljön ligger en före detta skolbyggnad som nu är privatbostad.

Övrigt

Servicestationerna är enkelt utformade, med vattenpost och verktyg stående intill. I öster på kyrkogården finns en förvaringsplats för stegar. Ett fåtal bänkar med gjutjärnsstomme och träsits finns på kyrkogården. Belysning finns i form av klassiska parkarmaturer i gaslyktemodell med svartmålade stolpar. Vid ingången till kyrkogården i väster står två armaturer med globformade kupor. Framme vid kyrkans entré finns en faktaskylt om kyrkan. Konstnärlig utsmyckning saknas.

Några få bortplockade gravstenar och gravramar står längs kyrkogårdsmuren intill bårhuset.

Sammanfattning av kyrkogårdens karaktär

Södra Ny kyrka ligger i ett agrart landskap. Kyrkan är belägen på platsens högsta punkt och gravområdet ligger väster om kyrkan. Den del av kyrkogården där gravplatserna finns är rektangulär och ligger på plan mark. Inga kvarters- eller rygghäckar finns, vilket ger stora sammanhängande gräsytor och en kyrkogård som är lätt att överblicka, utan tydlig kvartersindelning. Längst i väster finns en blandning av äldre och yngre gravvårdar. Grusgravar och några få gravplatser omgärdade med staket finns där bevarade. De senast tillkomna kvarteren ligger närmast kyrkan, vilket bidrar till att kyrkogårdens årsringar och utvidgningsetapper inte är lika tydliga här som på många andra kyrkogårdar.

LAGSKYDD

Kyrkogården är tillkommen före 1940 och skyddas därmed av kulturminneslagens 4 kap 3 § som säger att ”kyrkotomter som har tillkommit före utgången av år 1939 får inte på något väsentligt sätt ändras

utan tillstånd av länsstyrelsen.” Tillstånd krävs alltid för utvidgning av tomten och för uppförande eller väsentlig ändring av byggnader, murar, portaler eller andra fasta anordningar på tomten. Detta skydd omfattar även de delar av kyrkogården som är tillkomna efter 1939. Vid frågor kring förändringar och tillstånd kontakta gärna Länsstyrelsen i Värmlands län.

ATT SÄRSKILT TÄNKA PÅ I FÖRVALTNING OCH ANVÄNDNING AV KYRKOGRÅRDEN

Viktigt för helheten

- Sten- och stödmurarna utgör viktiga arkitektoniska inslag i kyrkomiljön och avgränsar kyrkogården fysiskt och symboliskt från omgivningarna.
- Kyrkogårdens gångar bör bevaras grusbelagda.
- Ingångar, grindar och grindstolpar. De ingångar som knappt används idag berättar om hur kulturlandskapet omkring kyrkogården har förändrats.
- Grusgravar som visar på en mycket vanlig gravvårdstyp under en period på 1800- och 1900-talen. Framförallt grusgravar som står i grupper är värdefulla att bevara då de har ett miljöskapande värde.

Viktigt för de olika delarna

- Kvarter 1-2: De historiska lager av gravkultur från sent 1800-tal och tidigt 1900-tal med högresta gravstenar, grus- och ramgravar samt gravvårdar omgärdade av staket.
- Kvarter 7-9: Utformning typisk för 1900-talets mitt med raka rader och breda och låga gravstenar.

Vegetation

- Den antagna trädvårdsplanen ska följas.
- Trädkransen är ett viktigt inslag i landskapet och avgränsar kyrkogården fysiskt och symboliskt från omgivningarna.
- Allén av hästkastanj som leder från ingången i väster mot kyrkan har ett miljöskapande värde.
- På gravplatsen 08 01 189 växer två höga träd. Tidigare fanns ytterligare två träd här för att rama in gravplatsen. Att plantera träd på gravplatser förekom under en tidsperiod, men få exempel finns på kyrkogårdarna i Säffle, varför dessa är intressanta att bevara.

SÖDRA NY KYRKOGRÅRD - MYCKET VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

Återlämnade: -

Ej återlämnade Mycket värdefulla gravvårdar:

Gravnummer: 08 01 1 Tillkomstår: 1936

Urvalskriterium: Representativ för tidens små gravvårdar, socialhistoriskt värde

Karaktäristik: Liten, rektangulär liggande sten med förgylld dekor och inskription. Överst en cirkel med tre linneor i. Inskription: "Vitalis Andersson 1884-1936 Örrud".

Gravnummer: 08 01 83-84 Tillkomstår: 1890-1914

Urvalskriterium: Tidstypisk, intressant placering

Karaktäristik: Liten, hög och smal sten med spetsig topp. Dekor med kors och palmlöv. Inskription: "J. G. Svensson Kyrkotorp 1824-1914 Hans Maka A. Kajsa 1838-1892". Gravvården är placerad nästan ute i grusgången, som är senare tillkommen. Tillsammans visar de på olika tidsskikt på kyrkogården.

Gravnummer: 08 01 128 b Tillkomstår: 1916

Urvalskriterium: Inskription, tidstypisk

Karaktäristik: Stående, smal och hög sten med spetsig topp. Övre delen av framsidan täcks av dekor med kors och bladrankor. Inskription: "Folkskol. A. O. Berg, Ny *1846 +1916".

Gravnummer: 08 01 137 Tillkomstår: 1850-1890

Urvalskriterium: Material - gjutjärn

Karaktäristik: Gjutjärnskors på stensockel. Inskription: "Erik Dahlgren Ferm-sås Grift 188x 90 år gammal".

Gravnummer: 08 01 176 Tillkomstår: sent 1800-tal, tidigt 1900-tal

Urvalskriterium: Tidstypisk

Karaktäristik: Grusgrav med två stående stenar, en från sent 1800-tal och en från tidigt 1900-tal, båda tidstypiska. Den ena med marmorkors, den andra bautasten. Inskription på bautasten: "Löjtnanten M. J. Lilliehöök ...".

Gravnummer: 08 01 189 Tillkomstår: 1830-40-tal

Urvalskriterium: Hög ålder

Karaktäristik: Mindre, stående hög och smal sten på sockel. Rundade hörn och spetsig topp. Framför gravstenen växer två höga träd som tillhör gravplatsen. Tidigare har det funnits två träd bakom gravstenen.

Gravnummer: 08 01 190-192 Tillkomstår: Tidigt 1900-tal?

Urvalskriterium: Material - smidesjärn

Karaktäristik: Grusgrav omgärdad av stenram och smidesstaket. Inskription på stenram: "C. M. Dahlgrens Familjegrav".

Gravnummer: 08 02 203 Tillkomstår: 1880-tal

Urvalskriterium: Material - gjutjärn

Karaktäristik: Gjutjärnskors från 1880-tal. Inskriptionen "Här Hvilar Fru Anna Lisa Bruno f. Peterson 18 jan 1825 D. 24 Nov 1888."

Gravnummer: 08 02 237-238 Tillkomstår: 1930

Urvalskriterium: Tidstypisk, hantverksvärde, konstnärligt värde

Karaktäristik: Stående, hög och smal sten med asymmetrisk, bruten topp. Inskription på en upphöjd oval med dekor runt. Dekor med blommor och blad. Över inskriptionen ett kors. Inskription: "O.P. Danielsson Grorud 1855-1930 Familjegrav".

Gravnummer: 08 02 289 Tillkomstår: 1880-90-tal

Urvalskriterium: Hög ålder, inskription

Karaktäristik: Grusgrav med två stående gravstenar, varav en med form av ett stenkors på en tredelad sockel. Inskription: "Här hvilar hustrun Christina Margareta Johansdotter från Wahle född den 16/5 1828 död den 22/5 1882 Ps. No 491. v. 4. Dess make Kyrkovärden J.G. Johanson F. 1826 / D. 1912".

Gravnummer: 08 02 304 Tillkomstår: förra sekelskiftet

Urvalskriterium: Hantverksvärde, inskription

Karaktäristik: En liten gravsten över ett barn står lutad mot en större, stående sten. Den stora stenen har inskriptionen "Här hvilar F.d. Hemmansegaren Leander Janson Från Norra Hög ..." och dekorerad baksida. Den lilla stenen är av vit marmor med inskriptionen "Erik Valdemar Leander *1898 +1899".

Gravnummer: 08 02 343-344 Tillkomstår: Tidigt 1900-tal

Urvalskriterium: Tidstypisk

Karaktäristik: Liten, hög och smal sten med rundad topp. Sidorna är huggna som kallmurad natursten. Framsidan har en grov ytstruktur och inskription på en slät oval med en dekorativ ram runt. Förgylld inskription: "L. Anderssons Familjegrav Bäckerud".

Gravnummer: 08 02 357 Tillkomstår: 1800-tal – tidigt 1900-tal

Urvalskriterium: Material – smidesjärn, miljöskapande värde

Karaktäristik: Grusgrav med smidesstaket på stenram. Ingen gravsten eller inskription på staketet eller stenramen.

Gravnummer: 08 08 1-2 Tillkomstår: 1989

Urvalskriterium: Personhistoriskt värde, konstnärligt värde

Karaktäristik: Stående bred, låg sten med tempelform med fristående kolonner och överparti med bruten topp. Inskription: "Rallyföraren Lars-Erik Torph *11.1 1961 +23.1 1989". Dekor med en bil på en väg och skogslandskap omkring, samt en förgylld solnedgång. Torph var en framgångsrik rallyförare och omkom vid en olycka under Monte Carlo-rallyt.